Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

พระราชประสงค์ในรัชกาลที่ 5: จิตรกรรมฝาผนังวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม*

King Rama V's Intention: murals of wat Ratchapradit Sathitmahasimaram

พิชิต อังคศุภรกุล (Pichit Angkasuparakul)**

บทคัดย่อ

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารหลวงวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม เขียนขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 โดยแนวความคิดที่เด่นชัดในจิตรกรรมเป็นเรื่องการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผ่านทางเนื้อหาเรื่องราวในจิตรกรรม คือภาพการทอดพระเนตรสุริยุปราคา และภาพพระราชพิธีสิบสองเดือน แนวความคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับประวัติความเป็นมาของวัด กล่าวคือวัดราชประดิษฐ์เป็นพระอารามที่รัชกาลที่ 4 ทรงโปรด และได้ยังรับการอุปถัมภ์ต่อมาโดยรัชกาลที่ 5 ซึ่งพระองค์ได้ทำนุบำรุงวัดแห่งนี้เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานระลึกถึงพระราชบิดาด้วย จิตรกรรมที่วัดราชประดิษฐ์จึงสะท้อนพระราชประสงค์ดังกล่าวของรัชกาลที่ 5 และยังเป็นตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการด้านงานจิตรกรรมฝาผนังในรัชกาลของพระองค์ได้เป็นอย่างดีด้วย

คำสำคัญ: จิตรกรรมฝาผนัง, รัชกาลที่ 5, วัดราชประดิษฐ์

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การปรับเปลี่ยนแนวความคิดของจิตรกรรมฝาผนังในพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5" ที่นำเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ในการศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ โดยมีศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อนึ่ง งานวิทยานิพนธ์นี้ได้รับการสนับสนุนจาก สกว. ภายใต้โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์ - สังคมศาสตร์ ปี 2555.

This article is a part of the thesis "Development in Concept of depiction of King Rama V's mural paintings and his royal intention," submitted in partial fulfillment of the requirement for the Degree of Master of Arts Program in Art History, Thesis Advisor: Sakchai Saisingha.

** นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล angkasu.pc@gmail.com

Abstract

The mural paintings in the main assembly hall of Wat Ratchapradit Sathitmahasimaram were painted in the late 19th century AD. They depict the scene of King Mongkut observing a solar eclipse and the royal ceremonies over 12 months. One distinctive notability of the paintings is King Rama V's idea of glorifying King Mongkut, through these paintings' contents. This concept is amplified by the historical background of the temple itself: Wat Ratchapradit was King Rama IV's favorite monastery, thus was patronized by King Rama V as a memorial to him. Besides, these murals are also the significant evidence of the great change and development of Thai mural painting during the reign of King Rama V.

Keywords: mural, King Rama V**,** wat Ratchapradit

บทนำ

งานจิตรกรรมฝาผนังในสมัยรัชกาลที่ 5 มีพัฒนาการในเรื่องเทคนิคงานช่าง และการแสดงออกของเนื้อหาเรื่องราวอย่างมาก โดยเฉพาะจิตรกรรมซึ่งเขียนขึ้นในพระอารามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหรือบูรณะ มีแนวความคิดในการออกแบบที่ผ่านการคัดสรร รวมถึงได้สะท้อนพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามเริ่มสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ส่วนงานจิตรกรรมภายในพระวิหารหลวงเขียนขึ้นในรัชกาลต่อมา โดยงานจิตรกรรมดังกล่าวเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของงานจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งบทความนี้ต้องการนำเสนอเนื้อหา รูปแบบ แนวคิด รวมถึงแง่มุมบางประการเกี่ยวกับพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ปรากฏผ่านงานจิตรกรรม โดยมีประเด็นดังนี้

เนื้อหาเรื่องราวในงานจิตรกรรม

1. จิตรกรรมฝาผนังภาพการเสด็จฯ ทอดพระเนตรสุริยุปราคา

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2411 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงคำนวณการเกิดสุริยคราส โดยเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรพร้อมกับราชอาคันตุกะ ที่บ้านหว้ากอ ประจวบคีรีขันธ์ ส่วนงานจิตรกรรมเขียนเป็นภาพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ภาพที่ 1. *การทอดพระเนตรสุริยุปราคา ผนังสกัดหน้า พระวิหารหลวง วัดราชประดิษฐ์*

ทอดพระเนตรสุริยุปราคา โดยพระองค์ประทับยืนอยู่ที่ด้านหน้าพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ ซึ่งตั้งอยู่ถัดจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในหมู่พระมหามณเฑียร พระบรมมหาราชวัง *(ภาพที่ 1)*

ความแตกต่างระหว่างเรื่องสถานที่จริงซึ่งเกิดสุริยคราสที่หว้ากอ กับภาพจิตรกรรมที่วัดราชประดิษฐ์ ซึ่งเขียนฉากเป็นพระบรมมหาราชวัง ทำให้เห็นถึงความเหมาะสมเชิงองค์ประกอบภาพเพื่อให้สมพระเกียรติกับการเขียนภาพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้เขียนฉากในพระบรมมหาราชวัง แทนที่การเขียนฉากพลับพลาตามเหตุการณ์จริง นอกจากนี้การเขียนฉากดังกล่าวยังเข้ากับภาพพระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งใช้ฉากพระบรมมหาราชวังเป็นหลักด้วย (สุรชัย จงจิตงาม, 2553: 138-139)

เมื่อพิจารณาภาพเขียนพบว่าช่างได้พยายามแสดงความสามารถในการถ่ายทอดให้สมจริง หลายประการด้วยกัน ได้แก่ เรื่องความพยายามใช้หลักทัศนียวิทยาเพื่อให้ภาพดูมีมิติลึกเข้าไป ในขณะเดียวกันคงใช้ภาพถ่ายเพื่อเป็นต้นแบบประกอบการเขียนภาพ *(ภาพที่ 2)* อาจเนื่องจากการเขียนฉากนี้ต้องนึกคิดใหม่แทนสถานที่จริง เพื่อให้สมพระเกียรติกับการเขียนภาพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่กำลังส่องกล้องทอดพระเนตรสุริยุปราคา

ภาพที่ 2. *ภาพถ่ายเก่า หมู่พระมหามณเฑียร ถ่ายจากด้านพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์*
ที่มา: หม่อมราชวงศ์แน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ (2531) **สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม1**. กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ

ภาพจิตรกรรมนี้ สามารถย้อนบอกความเป็นไปของพัฒนาการทางสังคมไทยและชนชั้นนำที่มีการยอมรับระบบความรู้ทางวิทยาศาสตร์และภูมิศาสตร์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อมิชชันนารีได้นำแผนที่โลกสมัยใหม่แบบตะวันตกเข้ามา (วิไลเลขา ถาวรธนสาร,2545: 50-51) การรับรู้ว่าโลกมีลักษณะกลม ไปถึงเรื่องการหมุนโคจรของดวงดาว โดยเฉพาะเมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้สถาปนาระบบเวลามาตรฐานของประเทศไทยขึ้นใช้เมื่อ พ.ศ.2401 โดยทรงคำนวณทางดาราศาสตร์เพื่อเทียบเวลาให้กับหอนาฬิกาหลวงเป็นประจำวัน (ขาว เหมือนวงศ์, 2541: 162) ซึ่งนับเป็นการปรับเวลาในกรุงเทพฯ ที่สอดคล้องกับระบบสากล

นอกจากนี้พระองค์ทรงสนพระทัยเรื่องระบบการนับปีตามสุริยคติ ทรงพระราชนิพนธ์เป็นอรรถาธิบายวิธีการการนับจำนวนวันในหนึ่งปี และการเคลื่อนที่ของตำแหน่งดวงอาทิตย์บนโลก (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 39-42) ส่วนเรื่องเกี่ยวกับสุริยคราส ได้ปรากฏหลักฐานว่าพระองค์ทรงใช้ความรู้ด้วยวิธีทางดาราศาสตร์แบบตะวันตก ดังเห็นได้จากการที่ทรงสั่งซื้อหนังสือจากตะวันตก เป็นเรื่องการคำนวณอย่างง่ายเกี่ยวกับสุริยุปราคาและจันทรุปราคา มาตั้งแต่ พ.ศ. 2405 (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2514: 24-25) ดังนั้นพระปรีชาสามารถและความสนพระทัยดังกล่าว นำไปสู่การคำนวณการเกิดสุริยุปราคาที่หาดหว้ากอได้ล่วงหน้าถึง 2 ปี พระองค์ทรงระบุได้อย่างถูกต้อง ทั้งในลักษณะของการเกิด เวลาที่เกิด และตำบลที่จะสังเกต ซึ่งขณะนั้นพระองค์ทรงคำนวณขึ้นมาด้วยพระองค์เอง ไม่มีอยู่ในหลักฐานการคำนวณของกรีนิช (Greenwich) แต่อย่างใด (ขาว เหมือนวงศ์, 2541: 163-164) ความเชื่อและการรับรู้ดั้งเดิมเรื่องของสุริยคราสของสังคมโบราณเป็นเรื่องของพระราหูกลืนกินพระอาทิตย์และพระจันทร์ตามตำนานของศาสนาพุทธกับพราหมณ์ ดังนั้นการคำนวณการเกิดสุริยุปราคาเท่ากับเป็นการหาที่มาที่ไปและบทสรุปของเหตุการณ์ที่มีต่อผลความเชื่อแต่โบราณ โดยตอบอธิบายอย่างมีเหตุผลและการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ที่พระองค์ได้ศึกษาค้นคว้าตามแนวทางสมัยใหม่

ทั้งนี้จากหลักฐานทางด้านศิลปกรรมอื่นๆ ที่ยืนยันการรับรู้ในระบบจักรวาลวิทยาแบบใหม่ได้แก่ งานจิตรกรรมฝาผนังในรัชกาลที่ 4 โดยเฉพาะกลุ่มพระอารามหลวงในธรรมยุติกนิกาย ซึ่งไม่ปรากฏการเขียนภาพไตรภูมิโลกสัณฐานแบบที่นิยมในจิตรกรรมไทยประเพณี แต่กลับมักมีการเขียนภาพดวงดาวต่างๆ ตามความรู้เรื่องดาราศาสตร์สากล เช่น ภาพดาวเสาร์มีวงแหวน หรือดาวพฤหัสบดีบนฉากท้องฟ้า เช่นที่ วัดบรมนิวาสและวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น

การเขียนจิตรกรรมเรื่องการทอดพระเนตรสุริยุปราคาเพื่อเป็นการแสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้านดาราศาสตร์ ทั้งนี้น่าจะเป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะเฉลิมพระเกียรติและเป็นการบันทึกเหตุการณ์ครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์ ซึ่งพระองค์ทรงเป็นประจักษ์พยานในครั้งนั้นเมื่อทรงพระเยาว์ด้วย

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

2. จิตรกรรมฝาผนังภาพพระราชพิธีสิบสองเดือน

พระราชพิธีสิบสองเดือน ตามที่มีมาในกฎมนเทียรบาล ระบุว่าการพิธีที่พระเจ้าแผ่นดินทรงกระทำเพื่อเป็นสิริมงคลสำหรับบ้านเมือง ทั้งนี้ภายในหนึ่งเดือนมีหลายพระราชพิธีด้วยกันที่พระมหากษัตริย์ทรงมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่เป็นการนักขัตฤกษ์ของประชาชนที่เกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีด้วย

งานจิตรกรรมเขียนที่ผนังด้านแปทั้งสองฝั่งระหว่างกรอบหน้าต่าง โดยภาพรวมมีเทคนิคการเขียนภาพที่เน้นความสมจริง ทั้งเรื่องสีสันและการเขียนทิวทัศน์ท้องฟ้าธรรมชาติมีการใช้หลักทัศนียวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเขียนภาพสถานที่ซึ่งมีอยู่จริง เพราะเนื้อเรื่องในจิตรกรรมเป็นข้อกำหนด เป็นที่ประกอบพระราชพิธีในสมัยนั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพิธีซึ่งกระทำในบริเวณพระบรมมหาราชวัง และบริเวณใกล้เคียง ดังเช่น ภาพพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ซึ่งเขียนในลักษณะได้สัดส่วนอย่างสวยงาม *(ภาพที่ 3)*

มีข้อสังเกตว่าภายในหนึ่งเดือนประกอบด้วยหลายพระราชพิธีด้วยกัน ทั้งนี้แนวความคิดในการเขียนรูปการพิธีต่างๆ ซึ่งพื้นที่เขียนภาพที่จำกัด น่าจะมาจากการเลือกเขียนเฉพาะพระราชพิธีที่สำคัญๆ ในเดือน

นั้น ซึ่งสามารถถ่ายทอดให้เห็นสภาพการณ์ได้เข้าใจง่าย หรือแม้บางทีเป็นเพียงการนักขัตฤกษ์ที่ประชาชนสามารถฉลองทั่วกันก็ตาม เช่น ภาพการลอยพระประทีป ซึ่งไม่ได้เป็นการพระราชพิธีโดยตรง แต่เป็นการเฉลิมฉลองในเดือนดังกล่าว (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2552: 15) *(ภาพที่ 4)*

ภาพที่ 3. *พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ภาพพระราชพิธีเดือนสิบ*

ภาพที่ 4. *การลอยพระประทีป พระราชพิธีเดือนสิบสอง*

อนึ่ง การเขียนภาพพระราชพิธีดังปรากฏในพระอารามนั้น พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง **พระราชพิธีสิบสองเดือน** ในฐานะแหล่งอ้างอิงในการเขียนจิตรกรรมเนื่องจาก ประการแรก พระองค์เริ่มทรงพระราชนิพนธ์ตั้งแต่พระราชพิธีเดือนที่สิบสองก่อน แล้วค่อย

เป็นพระราชพิธีเดือนอ้ายไปจนถึงเดือนสิบ (อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ความทั้งสิ้น 11 เดือนเท่านั้น ยังขาดเนื้อหาพระราชพิธีเดือนสิบเอ็ดอยู่) ซึ่งสอดคล้องกับลำดับภาพจิตรกรรมเรื่องนี้ในพระวิหารหลวงวัดราชประดิษฐ์ ที่เริ่มเขียนจากภาพพระราชพิธีเดือนสิบสองเหมือนกัน

ภาพที่ 5. *ภาพพิธีโล้ชิงช้า พระราชพิธีตรียัมปวาย*

ประการต่อมา ภาพจิตรกรรมห้องภาพที่เป็นพระราชพิธีเดือนยี่ เขียนเป็นภาพพระราชพิธีตรียัมปวาย *(ภาพที่ 5)* ซึ่งสอดคล้องกับพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับการพิธีเดือนยี่ ซึ่งระบุว่าเป็นพิธีเดียวกัน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552: 44-62) แต่ในขณะที่เอกสารฉบับอื่นๆ เช่น กฎหมายตราสามดวง หนังสือพิธีทวาทศมาศของเก่า และหนังสือนางนพมาศ กลับระบุว่าพระราชพิธีตรียัมปวาย เป็นพิธีในเดือนอ้ายทั้งสิ้น (ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ, 2551: 59-61)

ทั้งนี้หากเชื่อว่าพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนเป็นแหล่งอ้างอิงเกี่ยวข้องกับจิตรกรรมเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนที่วัดราชประดิษฐ์แล้ว ความเข้าใจพระราชประสงค์ในการพระราชนิพนธ์ก็อาจนำไปสู่ความเข้าใจพระราชประสงค์ในการเขียนจิตรกรรมได้เช่นกัน ในที่นี้จึงต้องการวิเคราะห์เนื้อหาในพระราชนิพนธ์เพื่อให้ทราบแนวพระราชดำริ แล้วจึงนำกลับมาตีความงานจิตรกรรม มีรายละเอียดดังนี้

พระราชนิพนธ์ดังกล่าวเป็นความเรียงอธิบายรายละเอียดการพิธีต่างๆ เพื่อพิมพ์แจกให้กับสมาชิกหนังสือวชิรญาณของหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ. 2431 โดยคณะกรรมการหอพระสมุดฯ ปรึกษากันกราบบังคมทูลเกล้า

> *“...ให้ทรงพระราชนิพนธ์อธิบายเรื่องพระราชพิธีต่างๆ ซึ่งทำประจำพระนครอยู่เป็นนิตย์ ...ด้วยเห็นว่าได้พบเห็นอยู่เสมอก็จริง แต่หามีผู้ใดที่จะเข้าใจเรื่องราวเหตุผลของการพระราชพิธีทั้งปวงนั้นถ่องแท้ไม่ ...ทรงพระราชนิพนธ์พระราชทานพระบรมราชาธิบายในเรื่องในเรื่องพระราชพิธีประจำพระนครทั้ง 12 เดือน จะเป็นประโยชน์ในทางความรู้ ...โดยเฉพาะผู้ที่มีหน้าที่ในการพระราชพิธีนั้นๆ ...ตลอดจนคนทั้งหลายที่จะได้ความรู้ต่อไปภายหน้าอีกเป็นอันมาก...”*
> (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552: (20)-(21))

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ในพระราชนิพนธ์คำนำเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนได้ระบุพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจสรุปได้สองประการดังนี้

ประการแรก สืบเนื่องมาจากก่อนหน้าการพระราชนิพนธ์ของพระองค์ ได้มีการประพันธ์ โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส โดยสมเด็จฯ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าคำโคลงไม่ทันแต่งได้ครบสิบสองเดือน และแม้ว่าโคลงจะให้รายละเอียดทั่วไปได้ดี แต่ในลักษณะฉันทลักษณ์ของตัวโคลงเป็นเงื่อนไข จึงทำให้ไม่สามารถอธิบายรายละเอียดของการนักขัตฤกษ์ส่วนที่เป็นของฝ่ายราษฎรได้ พระองค์จึงพระราชนิพนธ์ค้นคว้ารายละเอียดการพิธีควบคู่กับการอธิบายเพิ่มเติมเรื่องภาพสังคม การปฏิบัติ และการฉลองของประชาชนสยาม ตามที่มีพระราชปรารภว่า

> *“...ในครั้งนี้ได้คิดที่จะช่วยกันแต่งเรียบเรียงข้อความในประพฤติของราษฎรประชาชนในกรุงสยาม ซึ่งได้เล่นการนักขัตฤกษ์ตามฤดูปีเดือน เพื่อที่จะให้เป็นประโยชน์ที่ให้คนภายหลังทราบการงาน ซึ่งเราได้ประพฤติเป็นประเพณีบ้านเมืองอยู่บัดนี้ หรือในชั้นพวกเราทุกวันนี้ที่ยังไม่ได้ทราบ ได้เห็นการประพฤติทั่วไปของชนทั้งปวงก็จะได้ทราบ...”* (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552: 4)

ประการที่สอง พระราชประสงค์ในการบอกเล่าความเป็นมาของพระราชพิธีต่างๆ เห็นจากการที่ได้ทรงจำแนกพิธีการต่างๆ ออกเป็นสองแบบ คือ แบบตามตำราไสยศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ส่วนอีกแบบคือแบบพระพุทธศาสนา โดยพื้นฐานแล้วพิธีแบบไสยเกี่ยวข้องกับระบบกษัตริย์ ส่วนการพิธีก็มีขึ้นเพื่อความเจริญและอยู่รอดปลอดภัยของบ้านเมือง เมื่อได้มีการบวงสรวงเทพยดาผู้มีฤทธิ์อำนาจ ตามคัมภีร์ไสยศาสตร์ตามพระราชประเพณี ส่วนพิธีพุทธนั้น อันที่จริงพระพุทธศาสนาไม่ได้มีการถือฤกษ์ยามหรือพิธีรีตองเพราะพระพุทธเจ้าทรงถือว่าความสำคัญอยู่ที่ความสุจริตในการทั้งปวงเป็นที่ตั้ง ดังนั้นที่กล่าวว่าเป็นพิธีพุทธจึงหมายถึงความประพฤติอันชอบสุจริตในการพิธี

เมื่อแรกเริ่มจึงเป็นพิธีแบบไสยศาสตร์และการบวงสรวงตามแบบพิธีพราหมณ์ พระราชพิธีและพิธีทั้งหลายที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาให้จัดขึ้นตามพระราชประเพณีนั้น เพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแก่สิริราชสมบัติ พระบรมวงศ์ พระมหากษัตริย์ รวมทั้งประเทศ และประชาชน อีกทั้งยังเป็นการแสดงความกตัญญูระลึกถึงบูรพกษัตริย์ และเป็นการบูชาเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อันเป็นที่มาของความศักดิ์สิทธิ์ในสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย (บำรุง คำเอก, 2550: 41-54, 124-129) แต่ต่อมาเมื่อพระเจ้าแผ่นดินและราษฎรนับถือพุทธศาสนาแล้ว จึงได้มีการปรับรายละเอียดภายในพระราชพิธีต่างๆ และปฏิเสธการทุจริตบางประการที่มีในพิธีไสย เช่น การฆ่าสัตว์บูชายัญ แต่บางพิธีการแบบไสยก็ยังคงปฏิบัติตามกันอยู่บ้างตามแบบโบราณแม้ว่าความเชื่อดังกล่าวจะอ่อนไปแล้ว นอกจากนี้ยังเกิดการผสมผสานเพิ่มเติมพิธีที่เป็นการพระราชกุศลแบบพุทธเข้าไปในพระราชพิธีแบบเดิมด้วย

> *“...ซึ่งกล่าวมาทั้งปวงนี้เพื่อจะแสดงให้ทราบชัดในเบื้องต้นว่า พระราชพิธีทั้งปวงนั้นทำสำหรับประโยชน์อันใด และเพื่อว่าผู้มีความสงสัยว่าพระเจ้าแผ่นดินและราษฎรก็ถือพุทธศาสนาเหตุใดจึงทำพิธีตามลัทธิไสยศาสตร์อยู่...”* (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552: 1-3)

โครงสร้างของเนื้อหาที่ทรงพระราชนิพนธ์มุ่งเน้นการนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการพิธีต่างๆ โดยพระองค์ได้ทรงค้นคว้าเอกสารโบราณ หรือตำราการพระราชพิธีประกอบ เขียนเป็นลักษณะชี้แจงรากฐานของพิธี จากนั้นทรงชี้แจงเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงแก้ไขที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมา จนถึงบทสรุปที่ยังคงกระทำพิธีหรือยกเลิกพิธีนั้นๆ ส่วนเนื้อหาที่แจงรายละเอียดเพิ่มขึ้นมาด้วยคือเรื่องเกี่ยวกับการฉลองนักขัตฤกษ์ของราษฎร

สิ่งที่สะท้อนได้ชัดที่สุดก็คือพระราชประสงค์ในการบอกเล่าให้เห็นสภาวะการปรับตัวทางสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ในทัศนคติของพระองค์ ทั้งนี้ได้แสดงออกถึงอารยธรรม ด้านประเพณีกับความเชื่อที่มีมาอย่างช้านาน และโครงสร้างทางสังคมที่มีระบบระเบียบผ่านงานพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือน โดยพระองค์ทรงเป็นตัวแทนของบุคคลแห่งยุคสมัยใหม่ในเวลานั้น ที่ได้ค้นคว้างานด้านประวัติศาสตร์และการมีพระราชวิจารณ์ต่อเรื่องโบราณที่มีมาก่อนยุคสมัยของพระองค์

หากตั้งข้อสังเกตงานพระราชนิพนธ์ดังกล่าวจะเห็นประเด็นว่า โครงสร้างการอธิบายการพิธีโดยเฉพาะพระราชพิธีที่มีการเปลี่ยนแปลงจะเป็นในลักษณะสามส่วน คือ ที่มา ความเชื่อโบราณ หรือรายละเอียดการพิธีต่างๆ อย่างเก่านับแต่โบราณ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งนับเป็นส่วนแรก ส่วนที่สองคือแนวทางการปรับปรุงพระราชพิธีต่างๆ โดยเฉพาะการเพิ่มพระราชพิธีเกี่ยวกับพุทธศาสนาหรือพิธีสงฆ์ต่างๆ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงเป็นผู้เปลี่ยนแปลงแก้ไข และส่วนที่สามคือการกล่าวถึงรัชกาลปัจจุบัน คือ สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งร่วมสมัยกับงานเขียน ว่ามีลักษณะพระราชพิธีนั้นๆ อย่างไร หรือได้ยกเลิกหรือสานต่อสิ่งใดบ้าง

แต่สิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นมากที่สุดในพระราชนิพนธ์ครั้งนี้ คือ**การที่พระองค์ได้ทรงระบุถึงรายละเอียดในการชำระเปลี่ยนแปลงแก้ไขพระราชพิธีต่างๆ โดยเฉพาะการเพิ่มเติมพระราชพิธีให้เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในรัชกาลก่อนหน้า และเน้นเรื่องฐานะของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากในฐานะผู้ทำนุบำรุงพระศาสนาแล้ว ยังเน้นย้ำการเป็นผู้มีคุณูปการต่อการปรับปรุงพระราชพิธี ไม่ว่าด้านการเมืองการปกครอง ด้านเกษตรกรรม ด้านพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับสวัสดิมงคลและเสถียรภาพของบ้านเมืองทั้งสิ้น** ทั้งนี้มีรายละเอียดที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในพิธีต่างๆ รวมถึงการเพิ่มเติมปรับปรุงให้เกี่ยวข้องกับทางพุทธศาสนาปรากฏในพระราชนิพนธ์ด้วย (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2515: 139-169) ตัวอย่างเช่น เนื่องจากการกสิกรรมเป็นหัวใจหลักเรื่องความเป็นอยู่ของรัฐ การพิธีซึ่งเกี่ยวกับผลผลิตทางเกษตรกรรม จึงเป็นพิธีสำคัญ คือ พระราชพิธีจรดพระนังคัล ในเดือนหก *(ภาพที่ 6)* กระทำสืบมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เมื่อถึงช่วงต้นรัตนโกสินทร์ก็กระทำเรื่อยมาไม่ได้ขาด เพื่อเป็นการเรียกขวัญให้แก่ประชาชนที่ทำการเพาะปลูกเมื่อเริ่มฤดูกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงพระราชนิพนธ์ตอนหนึ่งไว้ว่า

> *“...การพระราชพิธีจรดพระนังคัล แต่ก่อนมีแต่พิธีพราหมณ์ ไม่มีพิธีสงฆ์ ครั้นมาถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงเพิ่มเติมพิธีสงฆ์ในพระราชพิธีต่างๆ จึงได้เพิ่มในการจรดพระนังคัลนี้ด้วย แต่ยกเป็นพิธีต่างหากเรียกว่าพืชมงคล ...ให้เป็นสวัสดิมงคลขึ้นอีกชั้นหนึ่ง...”* (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552: 233)

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

โดยในการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมพระราชพิธีนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์คาถาที่ใช้สวดในพระราชพิธีพืชมงคลด้วย (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2515: 314-319) ดังนั้น เมื่อกลับมาพิจารณางานจิตรกรรมเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งมีแหล่งอ้างอิงจากงานวรรณกรรมดังกล่าว จึงเผยให้เห็นความเกี่ยวข้องในเรื่องการแสดงภาพสังคมแห่งอารยธรรมที่มีมาอย่างช้านาน และการยกย่องพระเกียรติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าผู้มีบทบาทสำคัญต่อการพระราชพิธีต่างๆ จึงน่าจะเป็นแนวคิดสำคัญของงานจิตรกรรมฝาผนัง

ภาพที่ 6. *ภาพพระราชพิธีจรดพระนังคัล-พืชมงคล*

รูปแบบจิตรกรรมฝาผนัง

จิตรกรรมที่วิหารวัดราชประดิษฐ์ มีลักษณะการจัดองค์ประกอบภาพที่มีรูปแบบที่สังเกตเป็นแบบแผนได้ โดยอาจแบ่งเป็นสามส่วนด้วยกัน ส่วนแรก ส่วนฉากหลักซึ่งเป็นภาพพระบรมมหาราชวังซึ่งอยู่กลางกรอบภาพแสดงภาพพระราชพิธี ส่วนที่สอง คือพื้นที่ส่วนล่างของกรอบภาพเป็นรายละเอียดของการพิธีหรือเป็นภาพเหตุการณ์และผู้คนที่อยู่ในพิธี ส่วนที่สาม เป็นส่วนบนของกรอบภาพ ซึ่งเขียนฉากทิวทัศน์ธรรมชาติหรือฉากบ้านเมืองเป็นพื้นหลัง โดยช่างเขียนจะเขียนภาพให้มีขนาดเล็กเพื่อแสดงระยะที่ไกลออกไป *(ภาพที่ 7)*

พื้นที่ทั้งสามตอนจะมีการใช้รูปแบบการจัดองค์ประกอบภาพที่ใช้หลักทัศนียภาพเข้ามา สังเกตได้จากการใช้เส้นขอบฟ้า (horizontal lines) รวมถึงจุดรวมสายตา (vanishing point) ในฉาก ซึ่งทำให้ภาพมีมิติที่ลึกเข้าไปตามเทคนิคแบบตะวันตก อย่างไรก็ตามการแบ่งพื้นที่ภาพเป็นสามตอนแบบที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้มีการใช้เส้นขอบฟ้าซ้ำกันภายในกรอบภาพ ซึ่งหากเป็นภาพทิวทัศน์แบบตะวันตกจะมีการใช้เส้นขอบฟ้าเพียงเส้นเดียวเท่านั้น จึงทำให้เห็นว่าภาพจิตรกรรมที่วัดราชประดิษฐ์นั้น ช่างมีความพยายามที่จะใช้เทคนิคแบบตะวันตกเข้ามามีส่วน ในขณะเดียวกันการจัดองค์ประกอบแบบที่ซ้อนฉากกันขึ้นไปตามแนวกรอบภาพนั้นเป็นรูปแบบที่พบในจิตรกรรมแบบประเพณี

ภาพที่7. *ภาพพระราชพิธีเดือนเก้า*

การใช้สีในภาพเขียนจะพบว่าช่างได้ใช้สีที่สอดคล้องกับความเป็นจริง เช่นภาพการส่องกล้องทอดพระเนตรสุริยุปราคา ที่ลงสีท้องฟ้าให้มืดดำ ส่วนภาพพระราชพิธีสิบสองเดือน ก็มีความสมจริงโดยเฉพาะการลงสีท้องฟ้าซึ่งเน้นสีมืดทึมเป็นหลัก เช่นสีน้ำเงินเข้ม ส่วนที่ใช้สีสว่างจะเป็นภาพฉากอาคารปราสาทพระราชวัง ที่ตัวอาคารเป็นสีขาวตัดด้วยสีสดใสของกระเบื้องหลังคา และสีทองที่ประดับยอดปราสาท

ภาพตัวบุคคลที่ปรากฏในจิตรกรรม จะพบว่าช่างได้เขียนให้มีขนาดค่อนข้างสอดคล้องกับตัวฉากตามสัดส่วน และที่สำคัญคือการแสดงความเหมือนจริงด้วยลักษณะภาพเหมือนบุคคล ดังเช่น การเขียนพระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่กล่าวมาแล้ว ส่วนภาพบุคคลทั่วไปเป็นภาพประชาชนที่มีส่วนร่วมในพิธีตามสภาพวิถีชีวิตสมัยนั้น ได้เขียนแสดงถึงรายละเอียดได้อย่างชัดเจนคือเครื่องแต่งกายของบุคคล โดยเฉพาะกลุ่มข้าราชสำนักที่อยู่ในการพิธี

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ลักษณะพิเศษที่พบในจิตรกรรมวัดราชประดิษฐ์คือการทำกรอบภาพด้านบนเป็นครึ่งวงรี ซึ่งแตกต่างจากกรอบภาพระหว่างประตูหน้าต่างทั่วไปที่เป็นกรอบแบบตัดตรง โดยช่างเขียนเป็นแถบลายลงสีต่างๆ และเขียนลวดลายเถาดอกไม้ใบไม้ให้ดูเป็นยอดแหลมขึ้นไป ลักษณะกรอบโค้งนี้ยังคล้ายคลึงกับการทำกรอบหน้าต่างวงโค้งด้วย จึงทำให้เกิดจังหวะต่อเนื่องของกรอบภาพและกรอบหน้าต่างภายในพระวิหาร *(ภาพที่ 8)*

วิเคราะห์แนวความคิดการเขียนจิตรกรรมและพระราชประสงค์

ภาพที่ 8 . *ภาพรวมการเขียนจิตรกรรมภายในพระวิหาร*

แม้ว่าพระอารามแห่งนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2407 อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบหลักฐานเอกสารที่บ่งบอกว่างานจิตรกรรมที่พระวิหารหลวงเขียนขึ้นในช่วงเวลาใด ทั้งนี้จากการศึกษารูปแบบและเทคนิค สามารถสันนิษฐานได้ว่าจิตรกรรมเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (สุทธิดา วัลลภาพันธุ์, 2526: 55-56) นอกจากรูปแบบและเทคนิคแล้ว เนื้อหาเรื่องราวที่นำมาเขียนเป็นเหตุการณ์ในช่วงเวลาก่อนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตไม่นาน และเรื่องพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือนใน พ.ศ. 2431 นั้น มีความสอดคล้องกับหลักฐานด้านเอกสารที่ระบุเรื่องการที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดราชประดิษฐ์อยู่ในช่วง พ.ศ. 2427 (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2556: 27) จึงสามารถสรุปได้ว่าจิตรกรรมเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5

ความสำคัญของภาพเขียนเรื่องประวัติศาสตร์และเรื่องพระราชพิธี ซึ่งมีข้อมูลอ้างอิงสมจริงดังจิตรกรรมที่วิหารหลวงนี้ นับเป็นพัฒนาการที่คลี่คลายจากจิตรกรรมในอดีต ที่มีลักษณะแบบอุดมคติ เช่น เรื่องพุทธประวัติหรือทศชาดก เป็นต้น (สันติ เล็กสุขุม, 2548: 196) ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ได้เน้นการเขียนเรื่องเชิงอุปมาธรรม ปริศนาธรรม หรือเรื่องจริยวัตรสงฆ์ดังพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเหมือนวัดในธรรมยุติกนิกายดังสมัยก่อนหน้า

จากการวิเคราะห์ที่ผ่านมาในช่วงต้น จะเห็นว่าความเกี่ยวข้องหรือแนวความคิดหลักร่วมกันของจิตรกรรมทั้งเรื่องการทอดพระเนตรสุริยุปราคาและเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนนั้น เป็นเรื่อง **การเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ผ่านทางงานศิลปกรรม ไม่ว่าทั้งเรื่องพระปรีชาสามารถทางด้านวิทยาศาสตร์ ความเป็นสากลทางด้านความรู้ความสามารถของผู้นำประเทศ และบทบาทผู้มีคุณูปการต่อการพระราชพิธีที่เป็นสิ่งสำคัญต่อสังคมบ้านเมืองในเวลานั้น โดยใช้พระอารามเป็นบริบททางสถาปัตยกรรมเชิงอนุสรณ์สถาน

กล่าวคือ *วัดราชประดิษฐ์* มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 อย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นพระอารามที่พระองค์มีพระราชประสงค์สร้างอุทิศถวายให้กับธรรมยุติกนิกายโดยเฉพาะ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2515: 206-207) โดยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ในการซื้อที่ดินสร้างวัดที่ใกล้กับพระที่นั่งอภิเนาว์นิเวศน์ที่ประทับของพระองค์ รวมถึงยังได้ทรงกำหนดรูปแบบทางศิลปกรรมต่างๆ ภายในวัดด้วยพระองค์เอง(หม่อมราชวงศ์แน่งน้อย ศักดิ์ศรี, 2553: 45) เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแบ่งพระบรมอัฐิไว้ เพื่อบรรจุไว้ในพุทธอาสน์ในพระวิหารหลวงตามพระราชกระแสที่เคยรับสั่งไว้ และพระองค์ยังทรงสานต่องานสร้างวัดที่ยังค้างอยู่จนแล้วเสร็จ ดังนั้นการเขียนจิตรกรรมฝาผนังที่มีเนื้อหาเรื่องราวดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนประดับตกแต่งด้วยงานศิลปกรรมที่เป็นสื่อในการเทิดพระเกียรติ โดยมีบริบทอาคาร คือ วัดราชประดิษฐ์ ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับรัชกาลที่ 4 ในฐานะอนุสรณ์สถานสำคัญ

หลักฐานที่เน้นย้ำแนวความคิดเรื่องดังกล่าว คือ การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามอีกแห่งคือ *วัดเสนาสนาราม* อยุธยา ซึ่งมีการเขียนจิตรกรรมฝาผนังแบบเดียวกันกับวัดราชประดิษฐ์ คือเรื่องการทอดพระเนตรสุริยุปราคา และภาพพระราชพิธีสิบสองเดือน ทั้งนี้วัดเสนาสนารามมีความเกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเช่นกัน เพราะเป็นพระอารามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ. 2406 (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2541: 123-124) โดยมีพระราชประสงค์ให้เป็นวัดฝ่ายธรรมยุตประจำกรุงเก่า และใกล้พระราชวังจันทรเกษมที่พระองค์ทรงบูรณะเพื่อเป็นที่ประทับเมื่อเสด็จประพาส นอกจากนี้เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคต ได้มีการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมอัฐิ หรือที่เรียกว่า พระราชกุศลกาลานุกาล ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่วัดเสนาสนารามในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วย (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552: 26-27)

ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า วัดราชประดิษฐ์ นอกจากมีความสำคัญในฐานะศาสนสถานแล้ว ยังเป็นเสมือนอนุสรณ์สถาน ซึ่งมีงานจิตรกรรมเป็นสื่อประกอบแสดงการยกย่องพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้จึงย่อมเป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่มีพระราชปรารภในการปฏิสังขรณ์วัดราชประดิษฐ์ว่า

> *“...แต่ส่วนฉัน...ไม่ได้ถือว่าเปนวัดของฉันทำ ฉันทำตามพระกระแสทูลหม่อมรับสั่งต่างหาก* ***การสิ่งใดที่เป็นของทูลหม่อมทรงไว้ค้างอยู่ ฉันคิดทำโดยหมายจะฉลองพระเดชพระคุณให้สำเรจตามพระราชประสงค์ เปนส่วนพระราชกุศลและเปนส่วนพระเกียรติยศยืนยาวต่อไป*** *ไม่ได้คิดที่จะแข่งเอาเกียรติใส่ตัว ...เพราะคิดจะถวายให้เปนพระเกียรติยศที่ทรงทำ เหมือนอย่างเช่นได้ทรงสำเรจแล้ว...”* (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2556: 22)

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

บทสรุป

งานจิตรกรรมที่พระวิหารหลวงวัดราชประดิษฐ์เป็นตัวอย่างงานศิลปกรรมสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะการเลือกเนื้อหาเรื่องราวมาเขียนเป็นภาพประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับภาพทางอารยธรรมของประเทศ โดยใช้เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งมีเนื้อหาที่เพียงพอแก่การเขียนเป็นจิตรกรรมทั้งพระวิหาร นอกจากนี้ยังมีการเขียนภาพประวัติศาสตร์เรื่องการเสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคาซึ่งเป็นเหตุการณ์จริงในประวัติศาสตร์ การเขียนภาพบันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์เช่นนี้ เป็นเนื้อหาเรื่องราวแปลกใหม่ ไม่ได้ยึดการเขียนเรื่องชาดกพุทธประวัติ หรือเรื่องที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาโดยตรง จึงทำให้จิตรกรรมแห่งนี้แตกต่างจากจิตรกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การเขียนภาพเรื่องราวประวัติศาสตร์เช่นนี้ยังพบเห็นได้อีกในรัชกาลด้วย เช่น ภาพพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระที่นั่งทรงผนวช วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

การศึกษาแนวความคิดการเขียนจิตรกรรมฝาผนังที่วัดราชประดิษฐ์ ยังสะท้อนให้เห็นแนวคิดความเป็นสัจนิยมในงานศิลปกรรม เพราะเป็นการนำเสนอภาพลักษณ์อย่างใหม่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ไม่ใช่เรื่องของสมมติเทพ หรือพระโพธิสัตว์ ดังที่เป็นมาในอดีต แต่นำเสนอในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นมนุษย์สามัญผู้ทรงมีพระปรีชาสามารถ และคุณูปการต่อบ้านเมือง

ดังนั้นงานจิตรกรรมฝาผนังในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะที่วัดราชประดิษฐ์ จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นบทบาทของงานจิตรกรรมที่เขียนในพระอาราม ซึ่งแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องแนวความคิดการเลือกเนื้อหาเรื่องราว สะท้อนให้เห็นว่างานดังกล่าวมิได้เพื่อการรับใช้ศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่ได้ถูกใช้เป็นสื่อหนึ่งในการแสดงโลกทัศน์ หรือสะท้อนความคิดทัศนคติใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมในสมัยนั้นด้วย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ขาว เหมือนวงศ์. (2541). “ประวัติศาสตร์ของวันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ พระอัจฉริยภาพทางวิทยาศาสตร์ของรัชกาลที่ 4.” ใน คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ (บรรณาธิการ), **เฉลิมพระเกียรติพระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (159-164). กรุงเทพฯ: มูลนิธิวิทยาศาสตร์ ดร.ปรีชา-ประไพอมาตยกุล.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2493). **พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 ภาคปกิณกะ ภาค 1**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

_____ . (2514). **สำเนาและคำแปลพระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

_____ . (2515). **ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ 4 ภาค 2.** พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____ , (2541). **ชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหมวดวรรณคดีและหมวดโบราณคดี และประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 ภาคปกิณกะ.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2552). **พระราชพิธีสิบสองเดือน.** พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์.

_____ . (2556). **ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 ภาคปกิณกะ 1**. นนทบุรี: ต้นฉบับ.

บำรุง คำเอก. (2550). **รายงานการวิจัยเรื่องอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.** กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

แน่งน้อย ศักดิ์ศรี, หม่อมราชวงศ์. (2553). “ความผูกพันที่รัชกาลที่ 4 ทรงมีต่อวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.” ใน พิชญา สุ่มจินดา (บรรณาธิการ), **ราชประดิษฐพิพิธบรรณ** (31-46). กรุงเทพฯ: วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.

วิไลเลขา ถาวรธนสาร. (2545). **ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. (2551). “โล้ชิงช้า: เสาชิงช้า กับพิธีตรียัมปวาย.” ใน ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา และคณะ, **เทวสถาน (โบสถ์พราหมณ์) – เสาชิงช้า** (45-117)**.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งท์.

สันติ เล็กสุขุม. (2546). **ข้อมูลกับมุมมอง: ศิลปะรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

สุทธิดา วัลลภาพันธุ์ (2526). *จิตรกรรมฝาผนังวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร*. สารนิพนธ์ศิลปะศาสตร์บัณฑิตสาขาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

สุรชัย จงจิตงาม. (2553). “สุริยุปราคาในวังหลวง.” พิชญา สุ่มจินดา (บรรณาธิการ) **ราชประดิษฐพิพิธบรรณ** (128-153). กรุงเทพฯ: วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.